

MUSEUM VAN DE STAD

Naar een Den Haag dat zijn
musea maximaal inzet

STAD

VAN

MUSEA

Museumvisie van
de Directeuren
Haagse musea

INHOUD

1. INLEIDING	4
2. HET CULTURELE ECOSYSTEEM VAN DE STAD	10
3. MAXIMALISERING VAN ECONOMISCHE EN MAATSCHAPPELIJKE IMPACT	14
4. WAT KAN DEN HAAG NU DOEN?!	20

1. INLEIDING

Kunst en cultuur worden vooral gewaardeerd om hun intrinsieke waarde. Al sinds de jaren negentig toont internationaal onderzoek echter aan dat kunst, cultuur en in bredere zin de creatieve industrie een veel grotere impact hebben op de samenleving, en in het bijzonder op steden. Van Richard Florida in de jaren nul tot Marlet in de jaren tien en recent de LAGroup (2017): sinds de introductie van de term 'creatieve stad' stapelen de onderzoeken zich op.¹

Al deze onderzoeken wijzen in dezelfde richting. Culturele en creatieve sectoren dragen op lokaal niveau bij aan de verhoging van vaardigheden en prestaties van de bevolking, directe en indirecte werkgelegenheid, het aantrekken van hoogwaardig human capital, een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat voor bedrijven, waardeverhoging van vastgoed en grond, opwaardering van buurten, en versterking van internationale relaties.² Maatschappelijk gezien spelen kunst en cultuur bovendien een rol bij de bevordering van culturele diversiteit en sociale cohesie van steden.

1. Bianchini, F. and Landry, C. (1995) 'The Creative City'.

2. Ruimtelijk Atelier Tordoir, (2017) 'Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning'.

CULTURAL AND CREATIVE CITIES MONITOR

De Europese Commissie is in 2017 een meerjarig onderzoek gestart dat de waarde en impact van de kunst- en cultuursector voor steden systematisch in kaart brengt. De eerste onderzoeksresultaten zijn gepubliceerd in 'The Cultural and Creative Cities Monitor 2017'. Uit dit onderzoek blijkt dat steden met een sterk cultureel en creatief profiel ook sociaal en economisch vitale steden zijn, en vice versa. Zo kenmerken deze steden zich in vergelijking met andere Europese steden bijvoorbeeld

door 8% meer jonge inwoners, 73% meer studenten hoger onderwijs, 15% meer hoogopgeleide inwoners en 22 (EU-burgers) tot 26% (non-EU burgers) meer internationale inwoners. Ook is het gemiddeld BBP en aantal banen per capita in creatieve steden hoger, en zijn culturele en creatieve steden crisisbestendiger. Inwoners ervaren deze steden als ontspannen. Verder is er meer onderling vertrouwen tussen inwoners onderling en inwoners en overheid.³

CULTUUR EN ECONOMIE

Het Rijk publiceerde september 2017 het onderzoek 'Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning'. Pieter Tordoir, Hoogleraar economische geografie en planologie, maakt hierin de wisselwerking tussen beroepsbevolking, economie en culturele infrastructuur inzichtelijk. Ofwel: in hoeverre hebben kunst en cultuur impact op de economische vitaliteit en het vestigingsklimaat van stedelijke regio's? Het onderzoek bevat waardevolle handvatten voor steden die de economische impact van de culturele sector willen maximaliseren. Zo blijkt onder andere dat de reisbereidheid

voor musea en erfgoed zeer groot is en dat daarom met name musea een sterk (inter)nationaal verzorgingsgebied kennen. Dit onderstreept de toeristische potentie van de museum- en erfgoedsector en het effect dat musea kunnen hebben op het bezoek aan andere culturele instellingen en toeristische voorzieningen. Als mensen namelijk eenmaal de moeite hebben genomen om af te reizen naar Den Haag, dan zijn zij ook geneigd andere voorzieningen in de stad te bezoeken. Ook laat het onderzoek zien dat hoogopgeleiden graag wonen in de nabijheid van cultuur. Cultuur is voor die groepen dus een belangrijke vestigingsfactor.⁴

3. Europese Commissie, Joint Research Centre (2017), 'The Cultural and Creative Cities Monitor. 2017 Edition'.

4. Ruimtelijk Atelier Tordoir, (2017) 'Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning'.

CULTUUR EN MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

In 'De sociale staat van Nederland 2017' constateert het Sociaal en Cultureel Planbureau december 2017 dat de kwaliteit van leven in Nederland is toegenomen. Tegelijkertijd ontstaan er steeds grotere verschillen in kwaliteit van leven tussen laag- en hoogopgeleiden, gezonde en ongezonde mensen, werkenden en niet-werkenden en hoge en lage inkomens. Dit verschil geldt ook voor de mate waarin zij zich gelukkig voelen. Er is bovendien een groeiende groep mensen bij wie deze problemen zich opstapelen en die nog weinig mogelijkheden zien om de regie over het leven te nemen en hun situatie te verbeteren.⁵

Kunst en cultuur hebben een grote impact op het sociale weefsel en zijn inwoners. Cultuur draagt niet alleen bij aan identiteit en het vormen van dromen, wensen en ambities. Zij beïnvloedt ook de wijze waarop mensen zich tot elkaar verhouden en kijken

naar 'de ander'. Juist musea kunnen in deze context fungeren als ontmoetingsplekken en zo mensen verbinden, zowel binnen gemeenschappen als dwars door generaties en culturen heen. Bovendien adresseert kunst maatschappelijke vraagstukken en komt zij met innovatieve oplossingen of denkrichtingen voor bijvoorbeeld integratie, eenzaamheid, segregatie en gentrificatie. Als cultuur bijvoorbeeld een wezenlijke pijler in gebiedsontwikkeling vormt, dan is de kans veel groter dat deze inclusief is en segregatie tegengaat. Als kunstonderwijs een essentieel onderdeel van het onderwijs is, draagt dat bij aan de ontwikkeling van creativiteit, kritisch denken, nieuwsgierigheid en durf. Dit zijn broodnodige vaardigheden in een maatschappij die gedomineerd wordt door kennis, techniek, creativiteit en beeldcultuur.⁶ Toch spelen kunst en cultuur in het sociale domein nog een marginale rol.

BEOORDEEL KUNST EINDELIJK OP HAAR ECHTE WAARDE

De impact van kunst en cultuur heeft dus ook een economische en maatschappelijke component. Toch maakt cultuur niet of nauwelijks onderdeel uit van economische en maatschappelijke visies. Verder komt de financiering vooral uit het culturele domein. Dat is opmerkelijk, want de 'outcome' van de

sector draagt sterkt bij aan het algemeen belang.

Dat een veel bredere benadering van cultuur de stad geen windeieren legt, heeft Den Haag in 2017 ervaren met de viering van 100 jaar Mondriaan en De Stijl. Door dit feestjaar onderdeel te

5. Sociaal en Cultureel Planbureau (2017), 'De sociale staat van Nederland'.

6. Europese Commissie, Joint Research Centre (2017), 'The Cultural and Creative Cities Monitor. 2017 Edition'.

maken van de economische en maatschappelijke agenda van gemeente, bedrijven en maatschappelijke partners, werd het jubileum een heus 'stadsfeest'. Honderdduizenden mensen bezochten de stad, boekten een hotel en bezochten uitgaansgelegenheden. Den Haag kwam zo internationaal in de schijnwerpers als toeristische bestem-

ming en aantrekkelijke woonstad. Het jubileumjaar zorgde daarnaast stadsbreed voor een gevoel van betrokkenheid en 'burgerschap'. Inwoners van buurten en ondernemers trokken bijvoorbeeld met elkaar op om hun straat of buurt in Mondriaankleuren te hullen.

HET IS TIJD VOOR ACTIE

Bovenstaande geeft alle redenen om kunst, cultuur en de creatieve industrie een stevige positie te geven in het stedelijk ecosysteem en een integrale stadsvisie voor Den Haag. Kunst en cultuur doe je er niet meer even 'bij'. "Omarm die culturele en creatieve stad", aldus de Europese Commissie. "Integreer ze in een alomvattende stadsvisie en vertaal het naar concrete beleidsinstrumenten."⁷ "Geef cultuur een plaats in het beleid inzake de kwaliteit van de leefomgeving en in die zin een plaats in de omgevingsvisies van Rijk, provincies en gemeenten", aldus hoogleraar Tordoir.⁸ Zeker nu de Raad voor Cultuur in november 2017 opriep om stedelijke regio's aan het roer van het cultuurbe-

leid te zetten én de gemeenteraadsverkiezingen dichterbij komen⁹, is het nú tijd dat Den Haag:

- een bloeiende kunst- en cultuursector als een absolute must ziet;
- cultuur ook benadert vanuit een maatschappelijk en economisch perspectief;
- kunst en cultuur onderdeel maakt van een langetermijnvisie voor de stad;
- zijn concrete en meerjarige ambities voor kunst en cultuur uitspreekt, en;
- substantiële investeringen in de cultuursector doet, opdat deze een nog groter economisch en maatschappelijk rendement voor onze stad oplevert.

7. Europese Commissie, Joint Research Centre (2017), 'The Cultural and Creative Cities Monitor'.

8. Ruimtelijk Atelier Tordoir, (2017) 'Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning'.

9. Raad voor Cultuur(2017), Verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio. De rol van stedelijke regio's in het cultuurbestel'.

2. HET CULTURELE ECOSYSTEEM VAN DEN HAAG

Ook al is in Nederland de Amsterdamse culturele basisinfrastructuur dominant, Den Haag staat volgens het onderzoek van hoogleraar Tordoir overduidelijk op nummer twee.¹⁰

Den Haag heeft veel te bieden. Inspirerende festivals als Today's Art, Crossing Border en Winternachten. Een aantrekkelijk filmhuis en een rijk geschakeerd podiumnetwerk. Musea als Beelden aan Zee, Museum Bredius en Museon waaiëren uit over de stad. Deze voorzieningen bedienen een regionale en landelijke markt en bereiken een breed publiek. De regio's Haaglanden, Leiden en Midden-Holland vormen daarbij één verzorgingsgebied met Den Haag als hoofdcentrum.¹¹ Met NDT, Korzo, Holland Dance, Het Nationale Theater en het Residentie Orkest blinkt de stad uit in de podiumkunsten. De Raad voor Cultuur roemt in zijn advies over de Basisinfrastructuur het beeldend kunstklimaat in Den Haag met onder andere Stroom, Nest en West Den Haag. En met het Mauritshuis, Gemeentemuseum, Escher in het Paleis en Panorama Mesdag heeft Den Haag niet alleen veel, maar ook enkele van de meest succesvolle musea van Nederland in huis. Deze laatste voorzieningen hebben een nationaal (en sommige zelfs een internationaal) bereik en dragen sterk bij aan het merk Den Haag.¹²

10. Ruimtelijk Atelier Tordoir, (2017) 'Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning'.

11. Idem.

12. Idem.

Er gaat dus veel goed in Den Haag. Toch is er ook veel ruimte voor verbetering, blijkt uit de monitor van de Europese Commissie. Hieruit blijkt de aantrekkingskracht van ‘concurrenten’ als Amsterdam, Eindhoven en Utrecht. Ook het onderzoek van Tordoir toont aan dat Den Haag zijn ecosysteem moet [1] optimaliseren en [2] profileren via specialisatie .

[1] RUIMTE VOOR JONGERENCULTUUR EN NIEUWE INITIATIEVEN

Volgens Tordoir heeft een culturele sector maximaal effect op de stedelijke economie als er sprake is van een compleet ‘cultureel ecosysteem’. Er moet enerzijds ruimte zijn voor de traditionele culturele instellingen, onderwijs en toeleveranciers, en anderzijds voor nieuwe initiatieven, starters en jongerencultuur. In het ecosysteem van Den Haag ontbreekt het volgens Tordoir aan die laatste ‘bloedgroep’. Jongeren vinden de stad nog steeds ‘saai’, waardoor studenten na hun studie niet in Den Haag blijven wonen en jonge kenniswerkers zich liever in Amsterdam of zelfs Utrecht vestigen. De afgelopen jaren investeerde de stad daarom onder andere in de ontwikkeling van nieuwe makersplekken en werden er meer ‘nieuwkomers’ opgenomen in het Kunstenplan.

Maar dat is nog niet voldoende om Den Haag een stad te maken waar jonge mensen graag wonen en verblijven. Geef nieuwe en ‘jonge’ initiatieven nu ook letterlijk de ruimte, juist nu de

stad op het punt staat met De Binckhorst een centraal en kansrijk gebied in de stad te herontwikkelen. Juist in dit centrale en voor Haagse begrippen ‘eigenzinnige’ gebied kan Den Haag de door hem gewenste ‘verhipping’ handen en voeten geven.

Dat begint bij het faciliteren van de initiatieven van jongeren zelf. Geef ze vleugels: wijs ze de weg naar interessante locaties, relevante financiering en doe aan matching. Creëer niet alleen permanente of vaste makersplekken, maar bedien juist jonge kunstenaars met tijdelijke ateliers en kleinere studio’s. Zorg vooral ook dat er publieke, zichtbare en permanente culturele functies in het gebied ontstaan, gericht op jongeren en nieuwe publieksgroepen. En durf te investeren in minstens één reeds gevestigde, maar vernieuwende publieke functie in het gebied, waardoor de bezoekersstromen naar het gebied gegarandeerd worden en nieuwe initiatieven zich graag in dit gebied nestelen.

13. Ruimtelijk Atelier Tordoir, (2017) ‘Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning’.

[2] DEN HAAG IS DÉ MUSEUMSTAD VAN NEDERLAND

Het grootste economisch potentieel ligt volgens Tordoir in de musea van Den Haag. Gemeentemuseum Den Haag en Mauritshuis zetten met hun collecties en blockbusters de stad internationaal op de kaart. Escher (in Het Paleis) draagt sterk bij aan het toeristisch profiel van Den Haag en biedt een kernvoorziening in het nieuw te vormen Museumkwartier. Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum ontwikkelt zich daarnaast steeds meer tot een familiemuseum.

Die museale kwaliteit en dichtheid zijn volgens Tordoir de sleutel in de concurrentiestrijd der steden. Terwijl Rotterdam een sterkere positie heeft in podia, film en evenementen en zich nadrukkelijk profileert als stad van architectuur en design heeft Den Haag bijzonder veel van de mooiste en meest succesvolle musea van Nederland. Wil Den Haag de economische impact van zijn culturele sector maximaliseren, dan moet het zich nadrukkelijker positioneren als museumstad. Musea hebben niet alleen een (inter)nationaal marktbereik en een sterke aantrekkingskracht op hoger opgeleiden met een alfa- of gamma-achtergrond en hogere inkomensgroepen.¹³ Zij vormen vaak de

aanleiding voor minstens een dagtrip naar Den Haag, met navenante bestedingen in de stad.

Bovendien zijn musea maatschappelijk gezien grote ‘drivers’. Het Haags Historisch Museum maakt zich bijvoorbeeld hard om zoveel mogelijk inwoners te betrekken bij de stadsgeschiedenis en ontwikkelt programma’s voor Burger-schap en Participatie. Museon betreft jongeren bij de Global Goals van de Verenigde Naties en versterkt daarmee het internationale profiel van Den Haag. Muzee Scheveningen is sterk verankerd in de wijk en werkt nauw samen met maatschappelijke organisaties en bewoners van Scheveningen. Het Gemeentemuseum fungeert via het Stadsdelenproject als ontmoetingsplek voor de inwoners van de Haagse stadsdelen. Het Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum draagt bij aan taalontwikkeling van Haagse kinderen. En sinds jaar en dag zetten musea zich via hun educatieve programma’s in voor verbeterde prestaties en maatschappelijke vaardigheden van de Haagse jeugd. Zij bereiken daarmee jaarlijks gemiddeld 70 duizend scholieren.¹⁴

14. Het totaal aantal deelnemers van museumlessen in Den Haag (afgenomen via Cultuurschakel, Cultuur menu en direct geboekt bij de musea zelf).

3. ECONOMISCHE EN MAATSCHAP- PELIJKE IMPACT MAXIMALISEREN

Recent zit het (inter)nationaal toerisme naar Den Haag in de lift, weet de stad bedrijven (onder andere in het cyber- en securitydomein) aan zich te binden en mag het zich door de komst van de Campus Den Haag ook 'studentenstad' noemen. Goede berichten, maar uit het onderzoek van Tordoir blijkt ook dat Den Haag op zijn qui-vive moet zijn. Zo heeft de zuidelijke vleugel van de Randstad een zwakkere economische positie dan de noordvleugel.¹⁵ Den Haag kampt als een van de meest gesegregeerde steden van Nederland met de toenemende scheiding tussen de zogenaamde 'haves en have-nots'. Het uitgaansleven wordt door jongeren en jongvolwassenen als 'saai' ervaren en studenten wonen ondanks hun studie hier vaak niet in Den Haag of vertrekken direct na hun studie. Er is dus een waaier aan vraagstukken. Cultuur kan hieraan een bijdrage leveren, mits zij ook goed wordt ingezet en ondersteund.

Als Den Haag zich echt sterk manifesteert als culturele en creatieve stad én zich durft te specialiseren als museumstad, dan kan Den Haag ...

15. Ruimtelijk Atelier Tordoir, (2017) 'Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning'.

...ZIJN NATIONAAL EN INTERNATIONAAL TOERISTISCH PROFIEL VERDER VERSTERKEN

Musea leveren een sterke bijdrage aan het stedelijk toerisme. Veel meer dan andere culturele instellingen hebben zij een landelijk of zelfs internationaal verzorgingsgebied. De reisbereidheid voor musea en erfgoed in Nederland is groot en een museumbezoek wordt door de Nederlandse consument gezien als aanleiding voor minstens een dagtrip met navenante additionele bestedingen buiten het museum. Die reisbereidheid neemt zelfs toe als bezoekers kunnen profiteren van de voordelen die een grote stad met zich meebrengt, zoals een levendige restaurantcultuur en uitgaansleven.¹⁶

Het internationaal toerisme naar Den Haag zit in de lift. Maar ook hier is nog grote groei mogelijk, mits Den Haag durft te kiezen voor een sterk museale 'smoel'. In de wedloop om de internationale toerist zetten steeds meer Nederlandse steden hun culturele rijkdom in de toeristische etalage. Zo profileert Rotterdam zich sterk als architectuurstad. Eindhoven manifesteert zich als de designregio van Nederland. Utrecht werpt zich op als stad van Gerrit Rietveld. Voor Den Haag ligt een enorme kans om zich te profileren als museumstad. Mondriaan en Escher zijn internationaal geliefde kunstenaars, het Meisje met de Parel een wereldicoon en Panorama Mesdag vind je letterlijk nergens anders ter wereld.

Ook Tordoir bevestigt in zijn onderzoek de noodzaak van deze specialisatie om de economische dynamiek tussen steden te verbeteren. Uit recent onderzoek naar de invulling van internationaal toerisme blijkt bovendien dat de toerist steeds minder op zoek is naar 'licht vermaak' en steeds meer naar 'betekenisvolle en lifechanging experiences'.¹⁷ Laten musea en erfgoedinstellingen, 'the new churches of our time'¹⁸, daar nu bij uitstek geschikt voor zijn. Zij fungeren als podia voor contemplatie en betekenis en zijn uitstekend in staat 'betekenisvolle ervaringen' te creëren.

Behalve specialisatie is clustering van musea en erfgoed essentieel, zoals in de historische binnenstad (Museumkwartier Den Haag) en rondom het gebied Gemeentemuseum, GEM, Fotomuseum en Museon. Tordoir benadrukt de aantrekkingskracht van museum- of theaterdistricten op de (inter)nationale consument. Een museumdistrict is bovendien een nieuw en in sommige gevallen eenvoudiger te vermarkten product dan individuele musea. De reis van het Museumkwartier naar het cluster rondom Gemeentemuseum brengt de museumtoerist bovendien meteen in aanraking met die andere parel waar Den Haag zo trots op is: zijn stranden.

Den Haag kan zo hét toeristisch alternatief voor het overvolle Amsterdam

worden, zonder dat het 'bierfiets-toerisme' zich naar Den Haag verplaatst. Musea trekken in de regel namelijk

publiek waarbij de bestedingsbereidheid hoog is – en het percentage bierfietspubliek laag.¹⁹

... (INTERNATIONALE) KENNISWERKERS VOOR DE STADSREGIO BEHOUDEN

Den Haag had lange tijd het imago van een stad waar veel kenniswerkers (en dan specifiek 'expats') werken en wonen. Deze status staat echter onder druk. Tordoir constateert dat de zuidvleugel van de Randstad zelfs kenniswerk verliest.²⁰ Dit gebeurt in tegenstelling tot de as Amsterdam-Zwolle/Apeldoorn en de as Amsterdam/Eindhoven, die beide juist een sterke ontwikkeling van de kennisintensieve economie kennen. Lichtpunt is dat het aantal kenniswerkers dat in de regio Haaglanden/ Leiden woont, wel enigszins stijgt. Blijkbaar vinden kenniswerkers de regio Den Haag-Leiden aantrekkelijk om te wonen.

Tordoir constateert ook een nauwe (geografische) relatie tussen de ontwikkeling van het aantal kenniswerkers en cultuuraanbod en -consumptie. Met name jonge kenniswerkers en kenniswerkers met een alfa- en gammaachtergrond wonen graag in de nabijheid van musea (cultuur als 'woonde-

cor') en hebben op (stads-)regionaal en interstedelijk niveau behoefte aan culturele voorzieningen. Onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving en de Global Cities Talent Competitive Index van INSEAD onderschrijven eveneens het belang van het cultureel klimaat bij het aantrekken van (internationale) kenniswerkers. Als Den Haag stevig inzet op hoogwaardige cultuur met een internationaal statuut, kan de stad deze woonpropositie versterken. Het International Community Platform (ICP) geeft bovendien aan dat het aanbod voor de partners en kinderen van kenniswerkers een steeds belangrijker vestigingsfactor voor kenniswerkers wordt. Musea als het Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum en Museon komen met hun aanbod specifiek tegemoet aan deze behoefte. Dit geldt ook voor de buitenschoolse educatieprogramma's van de internationale musea, zoals het Gemeentemuseum en Mauritshuis.

16. Ruimtelijk Atelier Tordoir, (2017) 'Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning'.

17. Ksenia Kirillova, Xinran Y Lehto en Liping Cai, (2017), 'Existential Authenticity and Anxiety as Outcomes: The Tourist in the Experience Economy'.

18. <http://www.bbc.com/culture/story/20150716-why-museums-are-the-new-churches>

19. <https://www.ad.nl/den-haag/hier-geen-bierfietsen-af5ef85d/>

20. Ruimtelijk Atelier Tordoir, (2017) 'Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning'.

... STUDENTEN EN JONGE KENNISWERKERS VERLEIDEN NAAR DEN HAAG TE KOMEN EN VOOR ZICH TE BEHOUDEN

Den Haag ontwikkelt zich steeds meer tot een studentenstad. De stad heeft een groot aantal succesvolle hbo-instellingen. Er ontstaat bovendien een academische cluster in en rond het centrum van Den Haag door de ontwikkeling van de Campus Den Haag van de Universiteit Leiden en de samenwerking met de TU Delft. Het aantal studenten in Den Haag groeit.

De Haagse studentenpopulatie is echter nog voor een groot deel opgebouwd uit studenten die hier studeren, maar elders (uitwonend) wonen. Het aantal studenten dat hier ook gaat wonen, steeg recent licht dankzij maatregelen voor studentenhuysvesting.²¹ Het is van groot belang om deze jonge talenten te

behouden voor de stad en een zogenaamd 'Groningen-scenario' (studenten die na hun studie vertrekken naar steden als Amsterdam) te voorkomen.

Momenteel verkiezen studenten, afgestudeerden en jonge kenniswerkers nog te vaak Amsterdam of Utrecht boven Den Haag. Om deze groep jonge mensen aan te spreken, is het van belang dat Den Haag ook een bruisend uitgaansleven ontwikkelt en er zowel tijdens als na de studie een passend cultureel aanbod is. Nu De Binckhorst op het punt staat van herontwikkeling tot een eigenzinnig 'nieuw stadsdeel' in het centrum van de stad, biedt dat kansen om die jongerencultuur letterlijk en figuurlijk de ruimte te geven.²²

...INWONERS EN STADSDELEN MET ELKAAR VERBINDEN

Een wereld vol scheidslijnen. Tussen arm en rijk, hoog- en laagopgeleid en verschillende culturen. Daarvoor waarschuwde het SCP december 2017 in de 'Sociale staat van Nederland'. Juist in steden worden die scheidslijnen pijnlijk duidelijk. De verschillen tussen inwoners zijn hier niet alleen groot, maar groepen inwoners lijken zich ook steeds meer terug te trekken in hun eigen 'werelden'. In het geval van Den Haag gebeurt dit zelfs in specifieke stadsdelen.

Den Haag staat al langere tijd bekend als een van de meest gesegregeerde steden van Nederland. Haagse wijken verschillen sterker in huishoudinkomen, aantallen werklozen en etnische samenstelling dan andere steden. Zo geeft bijna de helft van de inwoners van Escamp, Laak en Centrum aan regelmatig te moeten bezuinigen op zijn primaire levensbehoeften, tegen minder dan een kwart in andere stadsdelen. Ook wonen in deze stadsdelen twee tot drie keer zoveel mensen met schulden, plus

21. denhaag.raadsinformatie.nl/document/5129711/2/RIS296544%20Monitor%20en%20ambitie%20studentenhuysvesting%202017-2024

22. O.a. <https://www.brainport.nl/uploads/documents/Talent-Coalition-Netherlands-Internationaal-talent-versterkt-Nederlands-kapitaal.pdf>

het grootste aantal mensen dat geen of alleen lager onderwijs heeft gevolgd. Inwoners van deze stadsdelen ervaren over het algemeen ook veel minder gemeenschapsgevoel en verbinding in hun buurt.²³

René Baron, stadsdeeldirecteur Escamp, sloeg in januari 2018 op Platform Stad dan ook alarm. Volgens hem stapelen in het zuidwesten van de stad de sociale problemen zich op. "Als we niet ingrijpen valt onze samenleving uiteen. De eerste tekenen zijn al zichtbaar", aldus Baron.²⁴ Den Haag moet zich – veel meer dan andere steden – inspannen om die scheidslijnen tussen de 'haves' en 'have-nots' niet verder uit te laten diepen aan met name de zuidwestkant van de stad. Cultuur kan daarbij een grote rol spelen. Niet omdat zij in één klap de oplos-

sing biedt voor structurele problemen, maar wel omdat zij een bijdrage kan leveren aan het gevoel van sociale cohesie en omdat zij mensen met elkaar kan verbinden. Ook Baron ziet de komst van kunstenaars in een wijk als Escamp als een van de te voeren strategieën, omdat zij de buurt naar een hoger niveau kunnen tillen. Ook ziet hij het belang van kunst en culturele projecten, want die kunnen verbindingen leggen tussen mensen die elkaar anders niet eens zouden aankijken. Verder zorgen musea ervoor dat mensen even uit de dagelijkse context en hun comfort zone komen, waarbij bestaande sociale structuren tijdelijk worden doorbroken. Kunst zorgt namelijk niet alleen voor een heel ander decor, maar vooral ook voor heel andere en vooral nieuwe gesprekken met elkaar.

... DE VOORHOEDE VAN DE CREATIEVE ECONOMIE VORMEN

Waar steden als Rotterdam en Amsterdam het imago hebben echte kunstenaarssteden te zijn, doet die titel Den Haag ook zeker recht. Dat bleek onder andere uit het advies culturele basisinfrastructuur 2017-2020 van de Raad voor Cultuur. Dit advies roemt de kwaliteit van de presentatieplekken voor hedendaagse kunst en het algehele beeldend kunstklimaat in de stad. Den Haag profiteert hier ook economisch van. Een levendig klimaat voor beeldende kunst, oftewel een stedelijke omgeving waarin veel beeldend kunstenaars graag werken en wonen, is namelijk ook een aanjager voor de creatieve economie.

Dit voorhoede-effect zien we onder andere bij Maakhaven en Caballerofabriek. Zulke plekken ontstaan niet uit het niets. In beide gevallen vestigden zich er eerst kunstenaars, ontwerpers en architecten. Zij hebben een aanzui-gende werking op andere creatieven, zoals mode- en grafisch ontwerpers, digitale bureaus en startups. Als de stad zijn beeldende-kunstsector dus stevig blijft ondersteunen, zoals door atelierplekken te faciliteren, positioneert Den Haag zich niet alleen als internationale kunststad, maar ontwikkelt de creatieve economie zich ook sneller.

23. Data via [Denhaagbuurtmonitor.nl](https://denhaagbuurtmonitor.nl)

24. <http://www.platformstad.nl/ongedeelde-stad-anno-2018/>

4. WAT KAN DEN HAAG NU CONCREET GAAN DOEN?!

De inkt van de Haagse partijprogramma's is nog nat en de verkiezingsstrijd is losgebarsten. Het Ministerie van OCW maakt zich tegelijkertijd op voor een stelselwijziging, waarin het accent naar de stedelijke regio's lijkt te verschuiven. Daarom is het nú tijd voor een grootstedelijke visie waarin kunst, cultuur en creatieve industrie de investeringen en bestuurlijke prioriteit krijgen die zij verdienen. Alleen dan wordt het onbenutte economische en maatschappelijke potentieel van de sector verzilverd.

Wat dat concreet betekent? Het Bestuur van de Stichting Directeuren Haagse musea doet daar de volgende suggesties voor.

1. Geef kunst en cultuur topprioriteit van Den Haag

Den Haag is trots op zijn kunst en cultuur, maar het krijgt effectief nog geen topprioriteit. Dat lijkt een nuance, maar het is een compleet andere mentaliteit. In een advies dat de International Advisory Board voor cultuurstad Rotterdam presenteerde, constateerde deze raad hetzelfde voor Rotterdam. Cultuur moet eindelijk écht 'Chefsache' worden en onderdeel gaan uitmaken van een integrale visie voor de stad. Net als economie, het sociale domein, infrastructuur en milieu vormt cultuur een cruciale pijler onder stedelijke ontwikkelingen – en dus gespreksonderwerp voor het hoogste bestuur én

topmanagement van de stad.²⁵ Wil Den Haag écht werk maken van zijn culturele sector én meedoen op topniveau, dan is de instelling van een onafhankelijke kunst- en cultuurraad bovendien een must. Deze raad kan permanent en kritisch advies uitbrengen over de sector. Waar zit haar kracht en waar is het culturele weefsel juist broos? Hoe zou de sector als collectief moeten optreden? En waar hebben individuele instellingen een gezamenlijk belang? Deze Raad kan er het hele jaar voor zorgen dat kunst en cultuur topprioriteit van het stadsbestuur blijven.

25. International Advisory Board Rotterdam [2017], 'Rotterdam, stay close to what you are!'.

2. Zorg dat cultuur onderdeel wordt van de beleidsagenda's van andere domeinen, zoals economie, onderwijs en sociale zaken

Als kunst, cultuur en creatieve industrie politiek-bestuurlijk 'ingesloten' blijven in het culturele domein, kan hun potentie niet volledig worden benut. Culturele instellingen moeten zich van hun opdrachtgevers tegenwoordig verhouden tot economische en maatschappelijke ontwikkelingen, het sociale domein en citymarketing. Dat zou voortaan ook andersom moeten gelden. Zorg er dus voor dat cultuur en creativiteit een serieuze plaats krijgen in alle beleidsdomeinen van de gemeente: van onderwijs tot stadsontwikkeling en van economie tot het sociale domein. Momenteel worden de maatschappelijke en economische inspanningen van musea bovendien uit de lopende begroting of cultuurgelden gefinancierd. Dit is niet altijd doelmatig

en bovendien op termijn financieel niet houdbaar. Organiseer dus ook financiering vanuit deze domeinen. Behandel investeringen in cultuur bovendien net zo als die in infrastructuur of onderwijs: niet meer als standalone, maar vanuit een rendementsperspectief. Zorg er ook voor dat culturele smaakmakers en decision makers vaker 'aan tafel' zitten als cultuur binnen andere domeinen wordt ingezet. Zo heeft Den Haag sinds 2017 een Economic Board die zich buigt over de 'creatieve en duurzame stad', zonder dat in deze raad een vertegenwoordiger uit het culturele veld zit. Daar moet zo snel mogelijk verandering in komen!

3. Start een internationaal blockbusterfonds

Musea als het Mauritshuis, Gemeentemuseum en Beelden aan Zee hebben een grote toeristische potentie vanwege hun collecties, maar vooral ook vanwege hun wisselende grote tentoonstellingen. Deze zogenaamde 'blockbusters' hebben een grote impact op de stad. De verwachtingen van deze blockbusters zijn ook vaak hooggespannen, niet in de laatste plaats op het stadhuis. Tegelijkertijd worden deze tentoonstellingen steeds duurder om te maken en blijven de structurele subsidies in het beste geval op hetzelfde niveau. Het organiseren van internationale tentoonstellingen vergt bovendien vaak een grote voorinveste-

ring. Die schoen begint dus te wringen, waardoor het aantal blockbusters in Den Haag onder druk staat. Een lokaal blockbusterfonds zou hierbij kunnen helpen. Door zo'n fonds blijven blockbusters als Mark Rothko of de Britse Royal Collection ook in de toekomst mogelijk en kan hun economische en maatschappelijke impact op de stad worden gemaximaliseerd. Net zoals in andere steden kan dit blockbusterfonds ook breder worden ingezet dan alleen voor musea, zoals bijvoorbeeld voor grote toonaangevende en internationale podiumkunstenfestivals waar de stad ook grote baat van heeft.

4. Geef ruimte aan nieuwe initiatieven en programma's voor en door jongeren en jongvolwassenen

Den Haag moet definitief zijn 'saai' imago onder jongeren en jongvolwassenen aanpakken. Daarom verdienen nieuwe en niet-traditionele initiatieven letterlijk de ruimte. Ook is er concreet financiering nodig waarmee jongeren en jongvolwassenen zelf hun initiatieven kunnen ontplooiën. Om jonge kunstenaars kansen te geven, moet de stad (blijven) investeren in permanente en tijdelijke makersplekken. Nu de stad op het punt staat met de Binckhorst een belangrijk en nog relatief 'maakbaar' gebied tegen het stadscentrum aan te herontwikke-

len, moet juist hier een andersoortig, jong en 'hip' gebied worden gecreëerd. Hier kunnen kunst, cultuur, innovatie, creatieve economie en jongerencultuur in elkaar grijpen. Die kans krijgt de stad maar één keer! Neem hierin als stad dus de regie. Initiatieven in dit gebied van en voor jongeren verdienen de prioriteit. Daarnaast kan tenminste één grote publieke culturele functie voor een aanzuigende werking zorgen op vestigingsklimaat en toestroom van bezoekers.

5. Zet de investeringen in een makersklimaat voort

Den Haag heeft de afgelopen jaren geïnvesteerd in zijn beeldende-kunstklimaat en dit sorteert effect. De kwaliteit van de sector is niet alleen hoog, de stad plukt ook de vruchten van de creatieve economie die in de slipstream ontstaat. Benut de beeldende kunst en creatieve sector dus ook de komende jaren en zorg dat hier twee behoeftes samenkomen. Enerzijds zijn kunstenaars, ontwerpers en creatieve startups op zoek naar betaalbare werkplekken, anderzijds zoeken stadsmakers naar oplossingen voor leegstand én het gebrek aan vitaliteit in sommige wijken van Den Haag. Dit geldt voor gebieden

die maatschappelijk naar een hoger gebied moeten worden getild, zoals Laak, maar ook gebieden waarvan de stad hoopt dat zich daar een creatieve economie ontwikkelt, zoals De Binckhorst. Daarbij zou het goed zijn om ook makersplekken te creëren die kleiner zijn en een tijdelijker karakter hebben. Veel jonge ontwerpers en kunstenaars hebben namelijk niet altijd heel veel ruimte nodig en willen zich niet voor langere tijd aan een ruimte binden. Een flexibele schil in werkplekken zorgt voor de juiste balans van beeldend kunstenaars, ontwerpers, architecten en creatieve startups.

6. Investeer stevig in de hoogwaardige ontwikkeling van het Museumkwartier

Een sterk museumkwartier zorgt niet alleen voor een aantrekkelijke binnenstad voor de eigen inwoners, maar ook voor een toename van het aantal bezoekers aan de stad, betere ontsluiting van aangrenzende winkelgebieden en een mogelijke groei van banen. Daarbij is het wel cruciaal dat het concept van het Museumkwartier stevig wordt geladen. Geef daarbij ruim baan aan de bestaande musea in het kwartier, zoals Museum Meermanno, Gevangenpoort, Mauritshuis, Haags Historisch Museum, Galerij Prins Willem V en Museum Bredius, maar ook aan West, Center for Contemporary Art, het Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum. Een

state-of-the-art-Eschermuseum in de voormalige Amerikaanse ambassade en een museum dat past binnen de Koninklijke profilering van Den Haag zijn daarbij een must. Geef bovendien een plek aan een van de kerncollecties van de stad: Delfts Blauw. Organiseer niet alleen financiering voor de ontwikkeling, maar ook voor de exploitatie van de nieuw te vormen instituten, zodat deze niet ten laste komt van de andere Kunstenplaninstellingen. Investeer tot slot ook in de publieke buitenruimte van het museumkwartier en zorg dat de façades van instituten zich zoveel mogelijk 'openen' naar de straat en instellingen zichtbaar worden in het straatbeeld.

7. Kies voor een duidelijke profilering als museumstad

Behalve een stad van Vrede en Recht, een Stad aan Zee en Koninklijke Residentie is Den Haag een museumstad. Een sterkere profilering als museumstad versterkt de bezoekurgentie van Den Haag. Dit dient niet alleen gerealiseerd te worden door investeringen in de museale sector, maar ook door de vertaling van dit concept in citymarketing en communicatie. Met een Museumkwartier in de binnenstad, een museumcluster aan zee, musea aan de randen van de stad (Louwman Museum en Museum Voorlinden) en misschien wel een Haagse 'Turbinehall' op de

Binckhorst, kan Den Haag zich internationaal profileren als aantrekkelijke culturele reisbestemming en alternatief voor het overvolle Amsterdam. Daarbij is het cruciaal dat de gemeente ook investeert in de verbinding tussen deze clusters, zowel via logistiek (vervoersconnecties, blauwe loper, museumfiets) als in communicatie (routing, cross-selling) en campagnes. Zet het Meisje met de Parel, Escher en Mondriaan als een samenhangend verhaal in de toeristische etalage, en initieer of ondersteun campagnes als Cultuur aan Zee.

COLOFON

‘Museum van de stad. Stad van musea. Naar een Den Haag dat zijn musea maximaal inzet’ is een visiestuk van de Directeuren Haagse musea. Doel is een constructieve bijdrage te leveren aan het cultuurpolitieke debat in Den Haag en aan de hand van recent onderzoek de economische en maatschappelijke impact van musea op de stad te beargumenteren en bewijzen. Als de stad deze impact op waarde schat en haar musea als serieuze economische en maatschappelijke spelers benadert, dan kunnen zij in de toekomst nóg meer voor de stad Den Haag betekenen.

Deze museumnota is opgesteld in opdracht van het Bestuur van de Stichting Directeuren Haagse musea.

Stuurgroep: Hans Buurman, Sander Uitdenbogaard, Bas van Nooten,
Paul de Kievit, Lisette Hamelink

Auteur: Anne de Haij

Eindredactie: Inge Jansen

Vormgeving: Nikki van Onna

Contactinformatie

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:

Anne de Haij

Gemeentemuseum Den Haag

adehaij@gemeentemuseum.nl

+31641363899

